

В. І. Захарченко

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДЛЯ РЕФОРМУВАННЯ ГРОШОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті підкреслено необхідність реформування грошової системи України відповідно до потреб її соціально-економічного розвитку. Зауважено, що для створення принципово нової за структурою і змістом грошової системи країни необхідно використати практично орієнтовані положення базових теорій грошей. У рамках абстрактних теорій виокремлено такі наукові положення: металістичної теорії – щодо витіснення гірших грошей кращими, досягнення позитивного зовнішньоторговельного балансу, проведення політики протекціонізму та стабілізації валютного курсу; товарної теорії – щодо збалансування кількості грошей і товарної маси, застосування золотомонетного стандарту, забезпечення незалежності центрального банку та зміни дисконту цінних паперів залежно від потреб економіки; номіналістичної, зокрема державної, теорії – щодо підтримання державою вартості паперових грошей. У рамках прикладних теорій грошей, в основі яких лежить кількісна теорія, акцентовано увагу на співвідношенні між масою грошей і ВВП. Класична кількісна теорія грошей виходить із прямої залежності між ними, теорії грошей неокласичного напрямку (транзакційна, кон'юнктурна та кембриджська) – непрямої. Показано, що для стимулювання економічного зростання в Україні важливе значення має кейнсіанська теорія грошей, а для приборкання інфляції – монетарна.

Ключові слова: грошова система, грошова реформа, теорія грошей, товарна маса, грошова маса, ціна.

Вступ. З «легкої руки» флорентійського банкіра Бернардо Даванцаті (завдяки його трактату «Лекція про гроші», 1588) люди до цього часу цілком справедливо вважають гроші «кров'ю економіки». Так само, як у людини кров несе поживні речовини і кисень до всіх її органів, так і гроші в економіці забезпечують приплив до усіх суб'єктів господарської діяльності необхідних їм ресурсів (робочої сили, основних засобів, сировини тощо). Водночас вони виступають як специфічний товар, тому що є загальним еквівалентом, мірилом вартості усіх інших товарів, а відтак – засобом обігу, нагромадження та платежу.

Встановлена державою форма організації обігу грошей, що склалася історично і закріплена у законодавчому порядку, становить її *грошову систему*. «Несучою конструкцією» останньої виступає банківська система, яка у більшості країн складається із двох рівнів – вищого, представленого центральним (емісійним) банком, та нижчого, представленого державними і комерційними банками та небанківськими фінансовими установами.

Звичайно, грошові системи окремих країн і світу в цілому мають регулюватися, а за умов гострих дисбалансів у них – і реформуватися. Реформування, зокрема грошової системи України, необхідне для того, щоб привести її до такого стану, який би відповідав потребам соціально-економічного розвитку країни.

Грошову реформу в Україні можна проводити методом проб і помилок, як це було, наприклад, у першій половині 1990-х років, а можна, що значно продуктивніше, спираючись на відповідні теоретичні засади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні підходи до реформування грошової системи країни викладено у працях фундаторів економічної теорії та сучасних вітчизняних і закордонних науковців, зокрема таких як О. Барановський, О. Дзюблюк, Е. Долан, Т. Єфименко, М. Корнєєв, Б. Лістар, В. Міщенко, С. Науменкова, С. Реверчук, Р. Рей, М. Робертс, І. Скоморович, К. Уолш, Н. Фергюсон та ін. У працях окремих авторів [1; 2; та ін.] розглянуто еволюцію грошової системи України і наукової думки щодо її проблематики. Однак у них недостатньо акцентується увага на тих наукових положеннях теорій грошей, які в сучасних умовах можуть становити теоретичне підґрунтя для реформування грошової системи України.

Постановка завдання. Метою статті є виокремлення тих положень основних теорій грошей, які в нинішніх умовах можуть становити теоретичне підґрунтя для проведення грошової реформи в Україні у її широкому сенсі.

Виклад основного матеріалу. В уяві широкого загалу *грошова реформа* найчастіше асоціюється із системою заходів щодо зміни діючої грошової одиниці й стабілізації грошей без якісної перебудови наявної системи грошового обігу. Тобто мається на увазі грошова реформа у її вузькому значенні. Якщо ж проводяться заходи із запровадження принципово нової за структурою і змістом грошової системи, то в цьому випадку йдеться про грошову реформу у її широкому значенні. Така реформа зазвичай необхідна у випадках зміни державного устрою, загострення фінансово-економічної кризи (коли гроші перестають виконувати свої функції), поглиблення дефіциту бюджету та інфляційних процесів, падіння ролі грошей, розрахунків і кредиту [3].

Практичний досвід показує, що від успішності проведення грошової реформи у її широкому значенні значною мірою залежить макроекономічна стабільність країни. Звичайно, при її проведенні, в т. ч. і в Україні, слід спиратися на базові теорії грошей, бо навіть у найдавніших із них можна знайти положення, що не втратили свого значення донині.

У фундаментальній праці Е. Долана та ін. [4] теорії грошей поділяються на дві великі групи: 1) абстрактні теорії (металістична, товарна, номіналістична, державна та ін.), пов'язані з внутрішньою природою грошей; 2) прикладні теорії, насамперед кількісна, різновиди якої відповідають основним напрямам економічної думки і пояснюють вплив грошей та певної грошово-кредитної політики на стан економіки.

Історично першими з'явилися *абстрактні теорії грошей*. Так, ще в античні часи виникла *металістична теорія*, хоча у достатньо довершеному вигляді вона була сформульована тільки меркантилістами. Вони зазвичай стояли на тих позиціях, що запаси золота і срібла визначають багатство країни. Тогочасні наукові уявлення про роль дорогоцінних металів як грошей зонайбільше відображали погляди купців, які займалися зовнішньою торгівлею. І представники раннього меркантилізму (остання третина XV – середина XVI ст.) – Т. Грешем і В. Стаффорд (Англія) та Г. Скаруффі (Італія) – відобразили це в теорії грошового балансу, що обґрунтовувала політику, спрямовану на збільшення грошового багатства. Ототожнюючи багатство з грошима, меркантилісти, таким чином, вартість товару підміняли міною вартістю, і отже, не роглядали гроші як особливий товар. Наявність же вартості в усіх інших товарів вони пояснювали тим, що ті можуть купуватися за гроші. Слід, однак, зауважити, що вже ранні меркантилісти розрізняли кращі гроші, номінал яких відповідав вмісту цінного металу в них, та гірші гроші, номінал яких не відповідав його вмісту. Гірші гроші і в той час випускалися для того, щоб подолати наявні фінансові труднощі в країні. Звичайно, це вело до знецінення таких грошей і бажання населення, й особливо купців у сфері міжнародної торгівлі, до збереження кращих грошей, хоча гірших грошей в обігу ставало все більше. Власне, це й було зафіксовано у *законі Коперника–Грешема*, який остаточно був сформульований у 1560 р.: «Гірші гроші витісняють з обігу кращі». До речі, цей закон справедливий і відносно нинішньої української практики грошового обігу, тільки що з обігу витісняються не повноцінні монети, а гривневі купюри доларовими.

Основним елементом пізнього меркантилізму, що досяг розквіту у XVII ст. завдяки таким його представникам, як Т. Мен (Англія), А. Серра (Італія), А. Монкретьєн (Франція), стала теорія не грошового, а активного торговельного балансу. Її найбільш повно обґрунтував Т. Мен у праці «Багатство Англії у зовнішній торгівлі, або баланс нашої зовнішньої торгівлі як принцип нашого багатства» (1664). Ця теорія передбачала, що держава стає тим багатшою, чим більшою є різниця між вартістю вивезених і ввезених товарів. Фактично вона підводила наукову базу під політику протекціонізму щодо розвитку національної промисловості (тоді мануфактурної) та політику стабілізації валютного курсу й стримування інфляції. Цілком очевидно, що усі ці напрями державної політики не втратили своєї актуальності й донині і є важливими для сучасної України.

Хоча теорія торговельного балансу й привела пізніх меркантилістів до розуміння того, що гроші – це також товар, однак вони все ж не змогли з наукових позицій пояснити, який і чому певний товар стає гіршим, і в чому полягає суть вартості самих грошей. Це в рамках *товарної теорії грошей* зробили представники класичної політичної економії, хоча в трактуванні ролі золота в грошовій системі вони також стояли на позиціях металістичної теорії. В. Петті у праці «Різне про гроші» (1682) одним із перших помітив, що гроші виступають особливим товаром, який використовується як загальний еквівалент для товарного обміну у певній пропорції. За В. Петті, кількість необхідних для обігу грошей визначається розмірами товарного обігу; водночас надлишок грошей призводить до зростання цін, а їх нестача – до скорочення обсягів виробництва та зниження рівня податкових надходжень. До речі, це має підтвердження і в товарно-грошовому обігу сучасної України.

Прорив у розумінні сутності грошей як особливого товару (через його цінність) зробив фундатор класичної політичної економії А. Сміт. У праці «Дослідження природи та причин багатства народів» (1776), зокрема у IV главі першої книги «Про походження та використання грошей», він розкрив два значення цінності товару: його корисності (споживної вартості) та його здатності до обміну на інші товари (мінової вартості). Принагідно він зауважив, що деяким товарам, наприклад воді, властива велика споживна вартість, тоді як мінова – мала, а алмазу – навпаки; за нього можна купити багато інших товарів, але практично його важко спожити, тому він, як і дорогоцінні метали, стає грошима. Причому його мінова вартість як обмеженого ресурсу в міру зростання товарного виробництва також зростатиме. До речі, вона зростала і в епоху паперових грошній, і зростає нині – в епоху електронних грошей. В Україні це варто мати на увазі при формуванні золотовалютних резервів та товарного забезпечення грошової емісії.

Розвиваючи ідеї А. Сміта, Д. Рікардо у праці «Початки політичної економії і оподаткування» (1817) також розглянув гроші як товар, що має цінність. Вибудована ним грошова система базується на золотомонетному стандарті. Паперові гроші у нього не мають внутрішньої цінності, а тому виникає необхідність врівноваження їхньої кількості відповідно до ціни металу, що реально виступає грошовою одиницею. Рікардо вважав, що неможливо знайти товар, вартість якого є незмінною і який би можна було прийняти за грошовий стандарт. Однак, незважаючи на коливання, золото і срібло все ж, на його думку, є найкращим із усіх відомих стандартів. Тому цінність грошей та рівень цін визначаються співвідношеннями між масою паперових грошей, масою золотих монет та обсягом товарної маси. Такої ж позиції дотримувався й М. Балудянський – визначний вчений Російської імперії родом із Лемківщини. Він вважав, що за відсутності товарів гроші не мають сенсу [5, с. 30].

Уже після смерті Д. Рікардо було опубліковано його «План заснування Національного банку» (1824), який містив фундаментальні положення щодо незалежності центрального банку від уряду країни та його підзвітності законодавчій владі. Натомість, у незалежній Україні органи державної влади неодноразово втручалися у діяльність її Національного банку, головним наслідком чого ставали сплески інфляції. Хоча й незалежність НБУ не може бути абсолютною, його діяльність має підпорядковуватись інтересам соціально-економічного розвитку країни.

Варто ще зауважити, що погляди Д. Рікардо послужили теоретичним підґрунтям для т. зв. *грошової школи*, представники якої (Р. Торренс, лорд Оверстон, Дж. Р. МакКуллох та ін.) у середині XIX ст. в Англії вступили в гостру теоретичну дискусію з опонентами із *банківської школи* (Дж. Фулартон, Т. Тук та ін.). Основні положення грошової школи були використані в статтях закону Роберта Піля від 1844 р., вони зводилися до необхідності встановлення точної відповідності між обсягами емісії паперових грошей та запасами дорогоцінних металів у сховищах емісійних банків. Прихильники ж *банківської школи*, зокрема Т. Тук у своїй 6-томній праці «Історія цін та станів паперового обігу 1793–1856 рр.» (1838–1857), дотримувались думки, що, випускаючи банкноти у вигляді комерційних векселів зі змінним дисконтом, емісійні банки можуть оперативнo реагувати на потреби економіки й забезпечувати її необхідною кількістю грошей. Оскільки обсяг вексельних грошей залежить від обсягів торгівлі, то надмірна кількість банкнот не змогла б з'явитися в обігу. Аналізуючи цю суперечку з позицій сьогодення, У. де Сото дійшов висновку, що, «заснавши повної поразки як теорії, на практиці *банківська школа* отримала тріумфальну перемогу» [6, с. 477]. В умовах сучасної України, ускладнених пандемією коронавірусу, це створює вікно можливостей для «вкидання» додаткових грошей у стагнуючу економіку, але без надмірної загрози інфляційних сплесків.

К. Маркс у першому томі «Капіталу» (1867), услід за А. Смітом та Д. Рікардо, показав, що, якщо багато товарів набувають мінової вартості, в якомусь одному товарі, то цей специфічний товар проявляється у формі *загальної мінової вартості*, тобто грошей. Виражена в грошах вартість одиниці будь-якого товару набирає форми ціни, яка може дорівнювати вартості, а може від неї й відрізнятись. Це актуалізує проблему залежності товарних цін від рівня виробничих затрат і від кількості грошей, яка й нині залишається актуальною. Її К. Маркс розглядає з посиланням на викладки Т. Тука. А щоб довести природний зв'язок товарів та грошей, К. Маркс аналізує функції грошей у процесі обміну. Причому він іде далі від своїх попередників і визначає п'ять їхніх функцій: як міри вартості, засобу обігу, засобу нагромадження, засобу платежу та світових грошей.

Засновник австрійської школи маржиналізму К. Менгер у своїй головній праці «Основи політичної економії» (1871) також розглядає гроші з позицій їх товарного походження, але як економічне благо, що має «найбільшу здатність до збуту, в обмін на всі інші товари». Тобто виникнення і сутність грошей розглядаються ним, передусім, із точки зору їхньої функції як засобу

обігу. Водночас він дійшов висновку, що золото і срібло, незалежно від їх кількості, практично не мають меж придатності до збуту, хоча у випадку збільшення їх кількості ці метали і падають у ціні. Натомість, таке ж збільшення кількості навіть дуже необхідних товарів, як хліб і м'ясо, не гарантує можливість їх продажу. І в цьому погляди К. Менгера дуже близькі до поглядів А. Сміта.

Найвідоміший учень та послідовник К. Менгера О. фон Бем-Баверк був прихильником *теорії адитивності*, в рамках якої він з наукових позицій пояснив, чому процес заощаджень, який, до речі, є дуже активним у сучасній Україні (у формі доларизації економіки), відбувається у твердій валюті. Оскільки кожна грошова одиниця із певної суми має різну споживчу вагу, то індивід, хеджуючи ризики знецінення в умовах курсових дисбалансів та криз, диференціюватиме та розподілятиме свій валютний портфель таким чином, щоб максимізувати власну сумарну корисність [7, с. 287].

З розвитком товарно-грошових відносин з'ясувалося, що з позицій товарної теорії грошей вже неможливо пояснити коливання цін, якщо вони не викликані змінами витрат виробництва товарів чи змінами вартості золота як грошового товару. Ця суперечність ще більше загострилася у зв'язку з виникненням світового ринку, формуванням фінансового капіталу, посиленням регуляторного впливу держави на грошову сферу, витісненням із неї золота та заміни його неповноцінними грошима тощо. Подолати її можна було вже в рамках інших теорій грошей.

Із запереченням товарної природи грошей ще у XVII–XVIII ст. виступили представники *номіналістичної теорії* (англійці Дж. Берклі, Дж. Стюарт та ін.). Своє бачення природи грошей вони представили в той період, коли грошовий обіг став наповнюватися неповноцінними (білонними) монетами, вартість металу та карбування яких були значно нижчими за номінальну. Представники номіналістичної теорії виходили з того, що гроші – це всього-навсього умовні знаки, що позбавлені будь-якої внутрішньої вартості. Свою точку зору вони обґрунтовували тим, що гроші створюються державою, їхня вартість визначається номіналом, а сутність зводиться до ідеального масштабу цін.

У 1880-х роках XIX ст. міністр фінансів Російської імперії М. Бунге показав, що реальність грошових знаків залежить від їх забезпечення, яке покладається на державу [5, с. 31]. Ця думка Бунге була особливо актуальною для першої половини 1990-х років, коли молода Українська держава такого забезпечення їм не надавала.

Загалом же номіналісти повністю відкинули вартісну природу грошей, розглядаючи їх лише як засіб обміну. Проте це не завадило їм наприкінці XIX – на початку XX ст. вивести свою теорію грошей на провідні позиції серед інших теорій. У цей період об'єктом її захисту, зокрема в Німеччині, стали не білонні монети, а паперові гроші (казначейські білети). Теоретичне обґрунтування вилучення з обігу золота та переходу до паперово-грошової емісії мало неабияке значення в період підготовки Німеччини до Першої світової війни.

Про деякі негативні риси золотого стандарту, зокрема таку як дефляція «золотої» грошової одиниці, яка зазвичай веде до виведення грошей з обігу та, як наслідок, пригнічення економічної активності, попереджав автор *теорії «вільної економіки»* С. Гезель. У праці «Природний економічний порядок» (1916) він спробував обґрунтувати перехід до нового типу грошей – т. зв. «вільних грошей», які не виконують функцію нагромадження скарбів, але виконують свою найважливішу функцію – як засобу обміну та кредитування. Однак Дж. М. Кейнс вважав, що застосування «вільних грошей» на макрорівні може виявитися ненадійним і призвести до небажаних наслідків – через витіснення грошових знаків їх сурогатами. Тому на практиці ця теорія мала обмежене застосування, в основному на місцевому рівні [8, с. 270]. В Україні практичне застосування цієї теорії є недоцільним через можливість «підігрування» сепаратистським тенденціям в окремих регіонах.

Одним із різновидів номіналістичної теорії грошей виступає *державна теорія* (Ф. Бендіксен, Г. Кнапп та ін.). У її розвитку вагомий внесок зробив німецький статистик і політеконом Г. Кнапп. У праці «Державна теорія грошей» (1905) він стверджував, що гроші – це продукт права, а відтак, і держави, яка спроможна встановлювати вартість грошей і закони грошового обігу. Відповідно, державі приписувалась можливість управляти господарством країни через регулювання грошового обігу. Згідно з цією теорією головною функцією грошей визнавалася функція засобу платежу, тоді як інші функції майже повністю ігнорувалися. Фактично гроші розглядалися як розрахункові одиниці, водночас вартісна природа грошей відходила на задній план. Зрозуміло, що в сучасних умовах, коли «мозковим трестом» монетарної політики більшості країн, у т. ч. й України, стали центральні банки, ця теорія значною мірою втратила своє первісне прикладне значення, однак важливим залишається положення про те, що держава має забезпечувати вартість грошей. Основним механізмом забезпечення є накладення податкових зобов'язань на громадян. Із сучасних

авторів на цих позиціях стоїть Р. Рей, який вважає, що в разі краху податкової системи вартість грошей стрімко знизиться до нуля [9].

Прикладні теорії грошей, в основі яких лежить *кількісна теорія*, також мають довгу історію. Всіх їх об'єднує те, що їхні представники пояснюють вплив грошей на економічні процеси виключно кількісними чинниками, насамперед зміною маси грошей в обігу.

Класична кількісна теорія бере свій початок у XVI–XVII ст. Її поява пов'язана з тим, що виникла гостра необхідність у з'ясуванні причин революції цін (зростання їх у 3–5 разів). Одним із перших, хто спробував це зробити, був французький економіст, представник раннього меркантилізму Ж. Боден. У своєму трактаті «Відповідь на парадокси пана Мальтруа ...» (1568) він дійшов висновку, що зростання цін, хоча й зумовлюється багатьма причинами, проте в основному залежить від збільшення кількості грошей (благородних металів) в обігу, зокрема тому, що їх приплив в Європу із Америки різко зріс після відкриття тієї у 1492 р. Х. Колумбом. Нині подібною причиною виступає приплив значних коштів у твердій валюті від українців, які працюють за кордоном, що також впливає на зростання цін.

У становлення кількісної теорії грошей значний внесок зробив представник зрілого меркантилізму Дж. Локк. Він, як і Ж. Боден, вважав, що вирішальним чинником, який регулює і визначає вартість грошей, є їхня кількість. У праці «Деякі думки про наслідки зниження процента і підвищення цінностей грошей» (1691) ключове положення цієї теорії сформульовано ним таким чином: якщо пропозиція грошей збільшується, то ціни на всі товари зростають.

Це та інші важливі положення кількісної теорії грошей ідеологи промислової буржуазії, яка в той період в Англії ще тільки зароджувалася, використали для критики меркантилізму і захисту її та своїх інтересів. Вони стояли на тих позиціях, що справжнє багатство нації пов'язане не із запасами благородних металів, а з розбудовою мануфактур, використанням у них живої та уречевленої праці. Ці міркування мають певне значення і сьогодні, тому що на перший план ставиться розвиток не фінансового, а реального сектора економіки, що в умовах України пов'язано із завданням її неоіндустріалізації.

Дж. Локк та інші економісти того часу (Б. Даванзатті й Дж. Монтаріні), розвиваючи ідеї Ж. Бодена, розробили первісний (прямолінійний, механічний) варіант кількісної теорії. Її суть визначають два постулати: 1) причиною зростання цін є зростання маси грошей в обігу; 2) міра зростання цін визначається мірою зростання маси грошей. Перший із них отримав назву *постулату причинності*, другий – *постулату пропорційності* [10, с. 42].

У період становлення капіталістичних відносин основні ідеї кількісної теорії поглибив і чітко сформулював англійський філософ і економіст Д. Юм. У нарисі «Про гроші» (1752) він висунув і обґрунтував принцип, який нині іменується *постулатом однорідності*. Згідно з ним подвоєння кількості грошей через деякий час призводить до подвоєння абсолютного рівня всіх цін, виражених у грошах, однак це не змінює мінових співвідношень окремих товарів. Висунення цього постулату стало предтечею для формулювання *концепції «нейтральності грошей»*, згідно з якою зростання грошової пропозиції в довгостроковому періоді не впливає на економічне зростання і зайнятість, а лише веде до збільшення загального рівня цін і заробітних плат. Це дало підстави для висновку щодо екзогенного, нав'язаного ззовні характеру зміни грошової маси в обігу. Крім того, Д. Юм поглибив наукові уявлення щодо цінності грошей. Згідно з його поглядами гроші набувають цінності тільки в процесі їх обміну на товари, а цінність товарів залежить від кількості грошей в обігу. Загалом монетарні погляди Д. Юма суттєво збагатили кількісну теорію грошей і мають характерні вияви і в грошовому обігу сучасної України. Так, зі зростанням обсягу грошової маси, викликаного підвищенням мінімальної заробітної плати, майже пропорційно зросли ціни на основні групи товарів.

Монетарні погляди Д. Юма були суттєво доповнені теоретичними викладками ірландського вченого Р. Кантільйона. У праці «Есеї про природу торгівлі взагалі» (1755) він довів, що збільшення кількості грошей в обігу не тільки піднімає рівень цін, але й змінює їх структуру – залежно від первинних одержувачів тільки-но емітованих грошей та їх відносного попиту на товари. Обсяг паперових грошей згідно з його поглядами суворо обмежений довірою людей до них та вірою в можливість обміняти їх на справжні гроші. Він вважав, що інфляція виникає поступово. Відтак, перші власники нових грошей мають цінову перевагу порівняно з наступними власниками. Надалі цей ефект (від «впорскування грошей») одержав назву *ефект Кантільйона* [10, с. 42]. В незалежній Україні його одержували як організатори фінансових пірамід, так і організатори грошового обігу, зокрема в банківській системі – у вигляді ефекту від стрибків курсу валют.

Таким чином, Д. Юм і Р. Кантільйон обґрунтували прямий механізм впливу грошової маси на рівень цін. А непрямий механізм, в якому вплив грошової маси на ціни опосередковується рівнем облікової ставки відсотка, було розглянуто англійським економістом Г. Торнтоном у праці «Дослідження природи і дії паперового кредиту Великої Британії» (1802). Ним також (після фінансової паніки 1793 р.) було запропоновано ідею центрального банку та розроблено теорію банківського контролю за рівнем цін. Такий контроль, на думку Г. Торнтонна, можна забезпечити шляхом ведення спеціальної книги з руху грошової маси в країні. В Україні функції з контролю за рухом грошової маси виконує Національний банк, а за рухом цін – до 2016 р. Державна інспекція України з контролю за цінами, а після її ліквідації – Кабінет Міністрів України та органи місцевого самоврядування (згідно з Законом України «Про ціни та ціноутворення»).

Свої погляди щодо кількісної теорії грошей мали й представники *класичної політичної економії*. Так, Д. Рікардо взагалі був більше прихильником кількісної теорії грошей, аніж товарної. Згідно з його поглядами, щоб забезпечити контроль за надлишковою емісією паперових грошей (інфляцією), необхідно забезпечити їх конвертованість у золоті монети. Ця настанова Д. Рікардо й досі залишається актуальною, але в плані конвертації національних грошей, зокрема гривні, у стійку валюту.

Дж. С. Мілль у праці «Основи політичної економії» (1848) стосовно інфляції повторив теоретичні положення Д. Рікардо. До теоретичних положень Д. Юма він додав уточнення про необхідність постійної структури попиту, оскільки розумів, що пропозиція грошей може змінювати відносні ціни. А аргументи Юма-Кантільйона щодо позитивного впливу на виробництво більшої кількості грошей в обігу він відкинув, пояснивши це тим, що інфляція несе в собі такі негативні наслідки, як падіння вартості паперових грошей, зростання цін та дестабілізацію виробництва. Водночас Мілль вважав, що збільшення грошової маси не веде до автоматичного зростання цін, оскільки грошові резерви або товарна пропозиція також можуть збільшуватися в порівняльних обсягах. Оригінальними є його думки і щодо того, що закони грошового обігу однаково діють у міжнародному ринковому просторі, а тому розгортання інфляції в одній країні може спровокувати її (через зовнішню торгівлю) і в інших країнах. Очевидне підтвердження цьому мало місце під час глобальної фінансової кризи 2008 р., яка розпочалася у США із банкрутства інвестиційного банку Lehman Brothers, але швидко дійшла до України.

К. Маркс, як і Д. Рікардо, також визнавав залежність товарних цін від кількості грошей, передусім неповноцінних (паперових). Стосовно ж повноцінних грошей, то К. Маркс, як і Т. Тук, вважав, що в обігу їх може бути лише та кількість, яка зумовлена рівнем цін. Варто ще зауважити, що й виникнення криз у капіталістичній економіці, про що йдеться в третьому томі «Капіталу» (1894), К. Маркс пояснював через кількість грошей в обігу, зокрема через менший розмір фонду заробітної плати найманих працівників порівняно із сумарною ціною маси споживчих товарів.

Кількісну теорію грошей у руслі *неокласичного напрямку* уже в ХХ ст. розвинув американський економіст І. Фішер. Він запропонував її *транзакційний варіант*, в якому не тільки узагальнив класичні постулати теорії, але й надав їм формалізованого вигляду. У праці «Купівельна сила грошей, її визначення і відношення до кредиту, відсотків і криз» (1911) І. Фішер запропонував *рівняння обміну*, що описує залежність між масою грошей в обігу і рівнем товарних цін:

$$M \cdot V = P \cdot Q, \quad (1)$$

де M – кількість грошей в обігу; V – швидкість обігу грошей за певний період; P – середній рівень цін; Q – фізичний обсяг товарів і послуг, що реалізовані за цей період.

В основі формули лежить товарообмінна угода (транзакція) з обміну певної кількості грошей на певну кількість товарів і послуг, тому й варіант фішерівської теорії грошей має назву «транзакційний».

З формули (1) випливає, що рівень цін ($P = M \cdot V / Q$) визначається трьома факторами: кількістю грошей, швидкістю їх обігу та фізичним обсягом товарів і послуг, що ставило під сумнів постулати кількісної теорії. Проте І. Фішер не зробив їх перегляду, аргументуючи це тим, що обсяги виробництва і товарообороту змінюються дуже повільно, а тому від них можна абстрагуватися. Це згодом зробили М. Туган-Барановський (видатний український вчений-економіст) та представники кембриджської школи неокласики.

М. Туган-Барановський у праці «Паперові гроші і метал» (1917) довів, що:

по-перше, на рівень цін впливає не тільки фактор (незалежна змінна) M , а й інші фактори – V та Q , що дає змогу розширити коло інструментів монетарної політики, зокрема при приборканні інфляції;

по-друге, вплив кількості грошей на рівень цін відбувається не за одним, а за трьома різними за змістом напрямками – через зміну: 1) суспільного попиту на товари; 2) дисконтного процента; 3) суспільного уявлення про вартість грошей (пізніше цей фактор дістане назву «інфляційні очікування»);

по-третє, вплив кількості грошей на ціни здійснюється залежно від тривалості та обсягів збільшення кількості грошей. Так, короткочасні чи незначні зростання їх кількості можуть взагалі не мати суттєвого впливу на ціни і вартість грошей. Цим спростовувався постулат пропорційності грошей і ставився під сумнів постулат їх нейтральності (щодо впливу на економічне зростання);

по-четверте, в механізмі взаємозалежності між загальною кількістю грошей у країні, кількістю грошей, що перебувають поза обігом у заощадженнях, і швидкістю обігу грошей фактор швидкості може впливати на ціни у напрямі, зворотному впливу чинника кількості, нейтралізуючи його дію.

Усі ці ідеї М. Тугана-Барановського лягли в основу його *кон'юнктурної теорії грошей*, яка підготувала суспільну думку до того, що цінність грошей, у т. ч. й паперових, може планомірно підтримуватися державою, що згодом буде взято на озброєння кейнсіанцями в рамках *теорії регульованих грошей*.

Таким чином, М. Туган-Барановський загальний рівень цін, а отже й цінність грошей, пов'язав не з кількістю грошей, а з загальною кон'юнктурою товарного ринку. Відповідно, у фазі економічного піднесення загальний рівень цін зростає і цінність грошей знижується, а у фазі економічного спаду ціни, навпаки, знижуються, а цінність грошей зростає. Причому ці коливання відбуваються незалежно від кількості грошей в обігу, тобто під впливом негрошових чинників.

Хоча за своєю сутністю кон'юнктурна теорія грошей і залишилася кількісною, однак вона виходила з непропорційної залежності цін і цінності грошей від зміни їх кількості. Крім того, замість суто макроекономічного аналізу зв'язку «гроші – ціни» в ній було акцентовано увагу на мікроекономічних аспектах формування попиту на паперові гроші з одночасним підтриманням центральним банком їх цінності, від чого залежить стабільність національної грошової одиниці [11, с. 126]. Ця думка М. Туган-Барановською є актуальною донині, адже більшість центральних банків, у т. ч. й НБУ, головним своїм завданням визначають підтримку стабільності національної валюти.

Загалом кон'юнктурна теорія М. Туган-Барановського створила сприятливий ґрунт для розвитку *кембриджської версії* кількісної теорії грошей [12, с. 335–336]. Її представники (А. Маршалл, А. Пігу, Д. Робертсон та Дж. М. Кейнс – у своїх ранніх працях) обґрунтували механізм накопичення грошей та його вплив на ціни. Тому кембриджська версія теорії грошей має й другу назву – *теорія касових залишків*.

Як і І. Фішер, представники кембриджської версії відстоювали тезу про вплив зміни маси грошей на рівень цін. Проте, на відміну від того, основну увагу вони зосередили на функції нагромадження грошей, а саме – на існуванні «касових залишків» (готівкових коштів та залишків на поточних рахунках комерційних банків). Основними мотивами накопичення грошей окремими економічними суб'єктами вони вважали: 1) потребу в запасі грошей для проведення поточних платежів (транзакційний мотив); 2) потребу в резерві грошей для покриття непередбачуваних витрат (мотив завбачливості). Це дало змогу розглядати гроші не тільки як засіб обігу і платежу, а й як засіб нагромадження, тому що у поняття кількості грошей стали включатися як готівкові, так і кредитні гроші (у вигляді цінних паперів та інших активів). Причому, для кожного грошового агрегату було визначено об'єктивну основу його формування та швидкості обертання (ліквідності). Це дало можливість розраховувати коефіцієнти, що характеризують частину сукупного доходу, яку економічні суб'єкти бажають тримати у грошовій (ліквідній) формі. За своїм змістом цей показник є протилежним до показника швидкості обігу грошей і визначається таким чином: $k = 1/V$. Він також відомий як *коефіцієнт Маршалла*, що характеризує рівень монетизації економіки, який в Україні є одним із найнижчих у Європі.

Залежність попиту на гроші від обсягу виробництва та рівня розвитку мотивів до формування касових залишків було представлено формулою, що дістала назву *кембриджського рівняння*:

$$Md = k \cdot P \cdot Y, \quad (2)$$

де Md – попит на гроші; k – коефіцієнт, що виражає частину річного доходу, яку суб'єкти зберігають у ліквідній формі (коефіцієнт Маршалла); P – середній рівень цін; Y – обсяг виробництва у натуральному виразі.

Ця формула є гнучкішою від фішерівського рівняння обміну, тому що відкриває додаткові можливості для дослідження об'єктивних процесів, що формують попит на гроші. Проте базових постулатів кількісної теорії, зокрема того, що гроші є ніби нейтральним, зовнішнім відносно господарської системи елементом, вона не заперечує.

Натомість деякі постулати класичної теорії грошей були відкинуті видатним ученим-економістом Дж. М. Кейнсом. У своїй головній праці «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей» (1936), в якій були закладені основи *кейнсіанської теорії грошей*, він остаточно відкинув постулат стосовно того, що гроші не мають значення у відтворювальному процесі. Кейнс, навпаки, довів, що гроші відіграють самостійну роль у розвитку економіки, оскільки є джерелом стимулювання підприємницької активності та розвитку виробництва. Фактично він спростував «класичну дихотомію», яка ставила «бар'єр» між сферою реальної економіки та монетарною сферою. Головним каналом зв'язку між цими сферами Кейнс визначив норму процента, яка хоча й зазнає впливу чинників грошового ринку (і попиту, і пропозиції), та все ж впливає на прийняття інвестиційних рішень. З цих двох кейнсіанських положень впливало третє – про можливість державного регулювання грошового обігу і використання його як інструмента впливу на економіку. Регулятором грошової маси в країні Кейнс, у розвиток учення Г. Торнтонна, визначив в одній із своїх ранніх праць «Трактат про грошову реформу» (1923) центральний банк.

Важливо й те, що Дж. М. Кейнс змістив центр аналізу ролі грошей в економіці з довгострокових часових інтервалів, як це робили представники неокласичної школи, на короткострокові. Це дало йому можливість встановити, що вплив грошей на економіку здійснюється не тільки через ціни, а з допомогою інших інструментів, передусім норми процента, що впливає на інвестиційний попит, а відтак – і на рівень зайнятості, масштаби виробництва та темпи економічного зростання.

У розвиток положень кембриджської школи Дж. М. Кейнс значну увагу приділив аналізу мотивів нагромадження грошей, їх три – трансакційний, завбачності та спекулятивний. Перші два з них пов'язані з функціями грошей як засобу обігу та платежу. Відтак, Кейнс об'єднав їх під загальною назвою «трансакційний попит», який, як відомо, залежить від обсягу товарообмінних угод чи доходу. Суттєву новизну становить виокремлення тільки третього елемента – попиту на спекулятивні залишки, зокрема облігації. Головним чинником спекулятивного попиту, як і всього попиту на гроші, Кейнс вважав норму процента. Тому сукупний попит на гроші (M) у Кейнса складається з двох частин: трансакційного (M_1), що є функцією доходу, і спекулятивного (M_2), що є функцією процента:

$$M = M_1 + M_2 = L_1(y) + L_2(i), \quad (3)$$

де $L_1(y)$ – функція доходу; $L_2(i)$ – функція процента.

Механізм впливу грошової маси (M) на економіку Дж. М. Кейнс вибудував за такою схемою: зміна (M) зумовлює зміну рівня процентної ставки (Pr), що, у свою чергу, веде до зміни в інвестиційному попиті (I) і через мультиплікативний ефект (Pz) – до зміни обсягів ВВП. Ця схема може бути виражена такою послідовністю:

$$M \rightarrow Pr \rightarrow I \rightarrow Pz \rightarrow ВВП. \quad (4)$$

Згідно з дослідженнями Л. Ерхарда найефективнішим шляхом підвищення платоспроможності попиту і збільшення ВВП є надання короткострокових кредитів підприємствам, які виробляють товари народного споживання [13, с. 20].

Механізм впливу грошей на економіку у Дж. М. Кейнса є більш спрощеним порівняно з таким у М. Туган-Барановського, оскільки не враховує таких чинників, як прямий вплив зміни пропозиції грошей на споживчий попит та інфляційні очікування. Крім того, введення Кейнсом в цей механізм процента та інвестицій значно розтягнуло ланцюг зв'язку між масою грошей і цінами, що зробило його не таким жорстким і давало підстави для захисту «слабкої» валюти (перед «твердою»)

й помірної інфляції та проведення політики «дешевих грошей» (з низькими процентними ставками) задля поліпшення кон'юнктури ринку.

Водночас Дж. М. Кейнс об'єктивно оцінював руйнівні наслідки, які може спричинити неконтрольована інфляція. У цій ситуації економіка у відповідь на зростання грошової маси уже неспроможна нарощувати обсяги використання виробничих ресурсів. Відтак, розривається причинно-наслідковий зв'язок між грошима і виробництвом, що проявляється в розбалансованості ринків, зростанні цін тощо. У цьому Кейнс убачав слабкість монетарного регулювання економіки. Тому він вважав, що з допомогою регулювання податків та дефіцитного бюджетного фінансування суспільних потреб можна більш оперативніше дієво впливати на платоспроможний попит, ніж через монетарну політику. Проте надмірне дефіцитне фінансування з державного бюджету може призводити до такого ж надмірного зростання попиту та руйнівної інфляції, як і при тривалому проведенні політики «дешевих грошей». Це наочно проявилось в економіці багатьох європейських країн, що у 60–70-і рр. XX ст. управляли своєю економікою згідно з рекомендаціями кейнсіанців. В Україні подібні прояви мали місце на початку 1990-х рр., коли за рахунок державного бюджету підтримувалася життєдіяльність сотень підприємств.

Виявилось, що перебороти на практиці розбалансованість ринків та інфляційні сплески шляхом адміністративного регулювання досить складно. На цьому, в руслі теорії класичного лібералізму, акцентували увагу представники *нової австрійської школи* (Л. фон Мізес, Ф. Гайек та ін.). Причину інфляційних сплесків Ф. Гайек бачив в ослабленні «іммунного» ринкового механізму, у вибракуванні державними органами прийнятих приватними банками рішень та у зловживаннях урядами грошовою пропозицією. Він вважав, що ринкова система має можливість повертати рівновагу товарної і грошової маси завдяки інформації, яку несуть ціни [14, с. 5].

Пошук радикальних шляхів подолання інфляції привів до виникнення *монетаризму* як одного з напрямів економічної думки та сучасного варіанта неокласичної кількісної теорії грошей. Вважається, що формування сучасного монетаризму було започатковано виходом у світ наукових праць представників *«чиказької школи»* – М. Фрідмана та його послідовників (таких як К. Бруннер, Ф. Кейген, Р. Седлен, Д. Фенд, А. Шварц та ін.). Проведений М. Фрідманом і А. Шварцом аналіз динаміки грошової маси та динаміки кризових явищ в економіці США приблизно за 100 років і викладений у праці «Історія грошей Сполучених Штатів. 1868–1960» (1963) довів, що обсяг ВВП перебуває у тіснішому кореляційному зв'язку з пропозицією грошей, ніж з інвестиціями та генеруючою їх нормою процента, які визнаються кейнсіанцями вирішальними чинниками впливу на економіку. Тому монетаристи як послідовні прихильники кількісної теорії спираються у своїх дослідженнях на рівняння обміну І. Фішера (див. формулу (1)). Різниця лише в тому, що І. Фішер робить наголос на вплив грошового чинника (кількості грошей) на ціни, а монетаристи – на вплив цього чинника на обсяг номінального ВВП, який представляє величина PQ .

Поставивши в центр досліджень кількісний фактор, монетаристи змушені повертатися до класичного передавального механізму, звівши його до такої послідовності: $M \rightarrow Pc \rightarrow C$, тобто зміна кількості грошей (M) впливає на сукупний попит (Pc) і через нього на ціни (C). Цей механізм дає змогу оперативніше регулювати (через пропозицію грошей) збалансованість попиту і пропозиції на ринку. Проте він має й істотний недолік – він обмежується лише процесами, що відбуваються у сфері обміну, зокрема інфляцією попиту, і майже не торкається сфери виробництва, зокрема інфляції пропозиції, яка залишається в ньому «чорним ящиком». Щоправда, М. Фрідман спробував трохи відкрити «чорний ящик» через портфель активів, якими володіють усі економічні суб'єкти, та співвідношення грошових запасів і запасів інших активів (фінансових і нефінансових).

Нарощування пропозиції грошей (ΔM) у трактуванні монетаристів само по собі приводить до зростання платоспроможного попиту, що спричиняє розширення номінального ВВП. Останнє може бути як за рахунок збільшення виробництва реального ВВП, так і за рахунок зростання середнього рівня цін, тобто інфляції. Щоб виключити можливість непомірного підвищення інфляції, було запропоновано *рівняння Фрідмана*:

$$\Delta M = \Delta P + \Delta Y, \quad (5)$$

де ΔM – середньорічний темп приросту маси грошей, % за тривалий період; ΔP – середньорічний темп очікуваної інфляції, %; ΔY – середньорічний темп приросту номінального ВВП, %.

Згідно з ним було сформульовано *монетарне правило*: збільшення пропозиції грошей має бути пропорційним до середньорічних темпів зростання ВВП. Розраховані М. Фрідманом на основі рівняння (5) темпи стабільного зростання маси грошей для США в досліджуваний період коливалися

в межах 3–5 % на рік. Це означає, що, якби центральний банк США утримував пропозицію грошей протягом тривалого часу в цих межах, то середній рівень цін залишався б незмінним.

Методи «лікування» економіки у монетаристів прямо пов'язані з контролем за станом грошової маси, співвідношенням та взаємодією її агрегатів. Головну причину недоліків у грошовому обігу монетаристи вбачають у безладному коливанні грошової маси, дефіциті бюджету і надто дешевих кредитах. Основний зміст монетаризму полягає у твердженні, що приборкати інфляцію можна шляхом гальмування зростання грошової маси.

Монетаризм набув широкого визнання в економічній науці, а його рекомендації – в економічній практиці розвинених країн, зокрема в рамках «рейганоміки» у США та «тетчеризму» у Великій Британії. В Україні монетаризм неодноразово використовувався як теоретичне підґрунтя для приборкання інфляції, особливо в кризові періоди. Однак це далеко не завжди давало бажані результати, хоча б тому, що не враховувалися особливості перехідного стану української економіки.

Поступовому і стабільному зниженню темпів зростання грошової маси в період розвитку інфляції зазвичай заважає недостатня еластичність цінової структури, про що свідчать статистичні дані і зарубіжних країн, і України. Щоб її подолати, представники *англійської школи монетаризму* на чолі з Д. Лейдером пропонують «ступінчасте» зниження темпів інфляції. Така монетарна політика називається *грошовим градуалізмом* [15, с. 36], і саме вона в останні роки застосовується в Україні.

Не слід, однак, забувати, що після стрімкого злету монетаризм спіткала та ж доля, що й кейнсіанство: розпочався період його критичного оцінювання та спроб удосконалення. Це пояснюється тим, що поява монетаризму була викликана спробою дати відповідь лише на одну локальну проблему. Якщо для кейнсіанства такою проблемою було подолання безробіття та відновлення економічного зростання, то для монетаризму – пошук виходу з інфляційного тупика. Як показує практичний досвід, у т. ч. й український, ці проблеми краще вирішувати комплексно – на основі грошової теорії *неокласичного синтезу* (Дж. Хікс, Ф. Модільяні, П. Самуельсон та ін.). Вона передбачає, що операції на відкритому ринку, що найбільше впливають на пропозицію грошей, мають ґрунтуватися на монетаристських рецептах проведення грошової політики, а процентна політика, яка тісніше пов'язана з інвестиційними процесами, – на кейнсіанських рецептах.

Як одні, так і другі широко застосовуються в практичній діяльності урядів і центральних банків для регулювання і реформування грошових систем їх країн. В Україні це знайшло вираження у таргетуванні інфляції на рівні 4–6 % та зниженні облікової ставки НБУ до 6 %.

Для подолання наслідків кризи 2008–2009 рр. та кризи, викликані коронавірусом, уряди і центральні банки багатьох країн, аби стимулювати економічне зростання, «накачують» свої економіки додатковими грошима в рамках програм кількісного пом'якшення (QE). Оскільки це далеко не завжди приносить бажані результати, то при реалізації таких програм в Україні варто враховувати монопольні тенденції в розвитку економіки, можливості щодо послаблення грошових обмежень у фазі піднесення економіки (спираючись на викладки, які запропонував Р. Селден), особливості взаємовпливів між інфляцією і виробництвом (А. Оукен, П. Самуельсон), монетарні аспекти теорії раціональних очікувань, зокрема щодо нейтральності грошей та неефективності державного грошового регулювання не тільки в довгостроковому, як вважають монетаристи, але й у короткостроковому періоді (Р. Лукас, Т. Сарджент, Н. Воллес).

Висновки. Практично орієнтовані положення абстрактних та прикладних теорій грошей становлять теоретичне підґрунтя для грошової реформи в Україні. Їх використання сприятиме створенню принципово нової за структурою і змістом грошової системи країни. У рамках абстрактних теорій практичне значення мають положення таких теорій: металістичної, які вказують на можливість витіснення гірших грошей кращими, на необхідність проведення політики протекціонізму (зادля досягнення позитивного зовнішньоторговельного балансу та підтримання курсу національної валюти); товарної, яка орієнтує уряд на збалансування кількості грошей і товарної маси, формування золотовалютних резервів, забезпечення незалежності центрального банку та зміни дисконту цінних паперів залежно від піднесення чи спаду в економіці; номіналістичної теорії, зокрема державної, яка передбачає підтримання державою вартості фіатних (паперових та інших) грошей. Застосування прикладних теорій грошей, точніше декількох варіантів кількісної теорії грошей, дає можливість оптимізувати співвідношення між масою грошей і ВВП. Водночас класична кількісна теорія грошей виходить із прямої залежності між ними, а теорії грошей неокласичного напрямку (трансакційна, кон'юнктурна та кембриджська) – непрямої. Для стимулювання економічного зростання в Україні важливе значення має кейнсіанська теорія грошей, а для стримування інфляції – монетарна, причому на основі їх неокласичного синтезу.

Список використаної літератури

1. Скоморович І. Г. Еволюція та функціонування грошової системи в Україні (теоретичні та історико-економічні аспекти): монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 518 с.
2. Reverchuk S., Skomorovych I., Sauers D. A. Monetary systems of Ukraine: past and present. *Journal of Eastern European and Central Asian Research*. 2016. Vol. 3. No. 2. P. 22–35.
3. Грошова реформа. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0 (дата звернення: 10.12.2020).
4. Долан Э. Дж., Кэмпбелл К. Д., Кэмпбелл Р. Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / пер. с англ. В. Лукашевича и др.; под общ. ред. В. Лукашевича. Москва: Туран, 1996. 448 с.
5. Лозова О. Теоретичне осмислення сутності грошей і грошового обігу українськими вченими XIX – початку XX ст. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2012. № 2. С. 29–37.
6. Сото Уэрта де. Деньги, банковский кредит и экономические циклы / пер. с англ. под ред. А. В. Куряева. Челябинск: Социум, 2008. 663 с.
7. Цвігун Т. Б. Аксиологія грошей – першопричина доларизації економіки: теоретичний та емпіричний виміри. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 111 (2). С. 282–293.
8. Грабинська І. В. Теорія «вільних грошей» С. Гезеля та її еволюція у сучасній економічній науці. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 3. С. 268–275.
9. Робертс М. Сучасна теорія грошей: критика. *Commons: сайт*. 2019. 5 квіт. URL: <https://commons.com.ua/ru/suchasna-teoriya-groshej/>
10. Комар Т. В. Еволюція поглядів на сутність та природу походження інфляції. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2013. Т. 18, Вип. 3 (2). С. 42–45.
11. Лопух К. В. Новаторські ідеї М. І. Туган-Барановського у розвитку теорії грошей. *Український соціум*. 2014. № 4. С. 122–129.
12. Гроші та кредит: підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.; за наук. ред. М. І. Савлука. 6-те вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2011. 589 [3] с.
13. Эрхард Л. Полвека размышлений: Речи и статьи. Москва: Руссико: Ордынка, 1993. 608 с.
14. Сліпченко Т. О. Гносеологічні засади побудови механізму монетарного регулювання. *Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка*. 2015. Вип. 750. С. 3–8.
15. Грошово-кредитна система України в умовах ринкових перетворень в економіці: монографія / за ред. О. В. Дзюблюка. Тернопіль: Карт-Бланш, 2007. 309 с.

References

1. Skomorovych, I. H. (2014), *Evolution and functioning of the monetary system in Ukraine (theoretical and historical-economic aspects): monograph [Evolutsiia ta funktsionuvannia hroshovoi systemy v Ukraini (teoretychni ta istoryko-ekonomichni aspekty): monohrafiia]*, LNU imeni Ivana Franka, Lviv, 518 p. [in Ukrainian].
2. Reverchuk, S., Skomorovych, I., Sauers, D. A. (2016), "Monetary systems of Ukraine: past and present". *Journal of Eastern European and Central Asian Research*, Vol. 3, No. 2, pp. 22-35.
3. Monetary reform (2020, December 10). *Vikipediia*, available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0
4. Dolan, E. J., Kempbell, K. D., Kempbell, R. J. (1996), *Money, banking and monetary policy. Trans. from Eng. by V. Lukashovich et al., V. Lukashovich (ed.) [Dengi. bankovskoye delo i denezhno-kreditnaya politika / per. s angl. V. Lukashovicha i dr.; pod obshch. red. V. Lukashovicha]*. Moscow: Turan, 448 p. [in Russian].
5. Lozova, O. (2012), "Theoretical understanding of the essence of money and money circulation by Ukrainian scientists of the XIX – early XX centuries" ["Teoretychne osmyslennia sutnosti hroshei i hroshovoho obihu ukrainskymy vchenymy XIX – pochatku XX st. "], *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, No. 2, pp. 29-37 [in Ukrainian].
6. Soto, Uerta de (2008), *Money, bank loans and business cycles. Transl. from Eng., A. V. Kuryaev (ed.) [Dengi. bankovskiy kredit i ekonomicheskyye tsikly / per. s angl. pod red. A. V. Kuryayeva]*, Sotsyum, Chelyabinsk, 663 p. [in Russian].
7. Tsvihun, T. B. (2012), "The axiology of money is the root cause of the dollarization of the economy: theoretical and empirical dimensions" ["Aksiologhiia hroshei – pershoprychyna dolaryzatsii ekonomiky: teoretychnyi ta empyrychnyi vymiry"], *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, Vol. 111 (2), pp. 282-293. [in Ukrainian].
8. Hrabynska, I. V. (2015), "S. Gezel's theory of "free money" and its evolution in modern economics" ["Teoriia «vilnykh hroshei» S. Hezelia ta yii evoliutsiia u suchasni ekonomichni nauki"], *Stalyi rozvytok ekonomiky*, No. 3, pp. 268-275. [in Ukrainian].
9. Roberts, M. (2019, April 5), "Modern theory of money: criticism" ["Suchasna teoriia hroshei: krytyka"], *Commons: site*, available at: <https://commons.com.ua/ru/suchasna-teoriya-groshej/>
10. Komar, T. V. (2013), "Evolution of views on the nature and origin of inflation" ["Evolutsiia pohliadiv na sutnist ta pryrodu pokhodzhennia inflatsii"], *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomika*, Vol. 18, Iss. 3 (2), pp. 42-45. [in Ukrainian].

11. Lopukh, K. V. (2014), "Innovative ideas of M. I. Tugan-Baranovsky in the development of money theory" ["Novatorski idey M. I. Tuhan-Baranovskoho u rozvytku teorii hroshei"], *Ukrainskyi sotsium*, No. 4, pp. 122-129. [in Ukrainian].
12. Savluk, M. I., ed. (2011), *Money and credit: a textbook. 6th ed. [Hroshi ta kredyt: pidruchnyk / M. I. Savluk, A. M. Moroz, I. M. Lazepko ta in.; za nauk. red. M. I. Savluka. 6-te vyd., pererob. i dop.]*, KNEU, Kyiv, 589 [3] p. [in Ukrainian].
13. Erkhhard, L. (1993), *Half a century of reflections: Speeches and articles [Polveka razmyshleniy: Rechi i stati]*. Russiko: Ordynka, Moscow, 608 p. [in Russian].
14. Slipchenko, T. O. (2015) "Epistemological principles of construction of the mechanism of monetary regulation" ["Hnoseolohichni zasady pobudovy mekhanizmu monetarnoho rehuliuвання"], *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Ekonomika*, Vol. 750, pp. 3-8. [in Ukrainian].
15. Dziubliuk, O. V., ed. (2007), *Monetary system of Ukraine in terms of market transformations in the economy: a monograph [Hroshovo-kredytna systema Ukrainy v umovakh rynkovykh peretvoren v ekonomitsi: monohrafiia / za red. O. V. Dziubliuka]*, Kart-Blansh, Ternopil, 309 p. [in Ukrainian].

V. I. Zakharchenko

THEORETICAL BACKGROUND FOR REFORMING THE MONETARY SYSTEM OF UKRAINE

Introduction. *Reforming the monetary system of Ukraine is necessary in order to bring it to a state that would meet the needs of socio-economic development of the country.*

Problem. *Monetary reform in Ukraine can be carried out by trial and error, as was the case, for example, in the first half of the 1990s, and can be much more productive, based on the relevant theoretical principles.*

Purpose: *highlighting those provisions of the basic theories of money, which in the current conditions can form a theoretical basis for monetary reform in Ukraine in its broadest sense, in terms of creating a fundamentally new structure and content of the monetary system.*

The presentation of the material of the article. *When reforming the monetary system of Ukraine, it is necessary to focus on practically oriented provisions of basic theories of money. Within the framework of abstract theories, the following provisions can serve these purposes: metalistic theory – to displace the worst money with the best, to achieve a positive foreign trade balance, to pursue a policy of protectionism and exchange rate stabilization; commodity theory – on balancing the amount of money and commodity mass, the application of the gold coin standard, ensuring the independence of the central bank and changing the discount of securities depending on the needs of the economy; nominalist, in particular state, theory – on the maintenance by the state a value of paper money. In the framework of applied theories of money, which are based on quantitative theory, the relationship between the mass of money and GNP is of practical importance. The classical quantitative theory of money is based on a direct relationship between them, the theory of neoclassical money (transactional, conjunctural and Cambridge) – on an indirect one.*

Results and its discussion. *It is shown that the Keynesian theory of money is important for stimulating economic growth in Ukraine, and the monetary theory, coordinated among themselves on the basis of neoclassical synthesis, is important for curbing inflation.*

Conclusions. *Practically oriented provisions of abstract and applied theories of money can form the theoretical basis of monetary reform in Ukraine, but their use should be based on modern Ukrainian realities.*

Keywords: *monetary system, monetary reform, money theory, commodity mass, money supply, price.*

*Стаття надійшла до редакції 03.12.2020
Прийнято 14.12.2020*

DOI 10.24025/2306-4420.1.59.2020.220468

Захарченко В. І., д.е.н., професор, Вінницький національний аграрний університет
e-mail: zakharchenkovn@i.ua

Zakharchenko V. I., Doctor of Economics, professor, Vinnytsia National Agrarian University